

mom, ako aj určenie miesta marxistickej teórie človeka v rámci historického ho materializmu.

Posledná časť knihy má názov *Osobnosť človeka v spoločnosti budúcej socializmu*. Na viacerých konkrétnych príkladoch predovšetkým z budovania socialistickej spoločnosti v Poľskej ľudovej republike poukazuje Stanisław Jedynak na možnosti aplikácie jednotlivých princípov marxisticko-leninskej teórie ľudskej osobnosti na konkrétne javy v živote ľudí tejto spoločnosti. Zdôrazňuje okrem iného napr. závislosť medzi aktívnou účasťou človeka na tvorbe kultúrnych hodnôt a rozvojom jeho osobnosti. S tým v neposlednom rade súvisí podľa autora aktívna zaangažovanosť jednotlivca na správe

krajiny, ako aj vlastenectvo a proletársky internacionalizmus.

Stanisław Jedynak si uvedomuje, že text jeho knihy nevyčerpá všetky možnosti odpovedať z pozícií marxizmu na problémy osobnosti v rozvinutej socialistickej spoločnosti. Považuje svoju prácu skôr za náčrt niektorých otázok, ktoré s týmto okruhom problémov súvisia, ako za úplné a komplexné vyriešenie zložitej problematiky osobnosti. Z tohto hľadiska možno prácu aj napriek drobným výhradám hodnotiť pozitívne ako inšpirujúci prínos do marxistickej teórie osobnosti a — z hľadiska autorových tvorivých ambícií — ako vhodný úvod do ďalšieho bádania v tejto oblasti.

Dalimír Hajko

ANALÝZA SARTROVEJ FILOZOFIE

V. von WROBLEWSKY, Jean-Paul Sartre Theorie und Praxis eines Engagements. Akademie Verlag Berlin 1977, 133 s.

V knižnej edícii *Zur Kritik der bürgerlichen Ideologie* vyšla v tomto roku monografia Vincenta von Wroblewského zaoberajúca sa dôkladnou analýzou filozofického myslenia významného francúzskeho predstaviteľa existencialistického hnutia Jeana-Paula Sartra. Vincent von Wroblewsky si zvolil tradičnú cestu analýzy Sartrovho filozofického diela. V šiestich kapitolách rozoberá vývoj Sartrovej filozofickej koncepcie od jej začiatkov a hľadá a vysvetľuje objektívne i subjektívne príčiny zmien Sartrovho filozofického a politického postoja v rôznych obdobiach jeho pôsobenia. Usiluje sa vystihnúť jednak logickú a historickú súvislosť v Sartrových filozofických prácach, jednak jednotnosť a rozpornosť medzi jeho filozofiou a politikou, filozofiou a literatúrou, literatúrou a politikou. Značnú časť práce venuje Sartrovmu chápaniu úlohy, skutoč-

ných a možných funkcií intelektuálov v období prechodu od kapitalizmu k socializmu. Táto otázka je východiskom aj cieľom celej Wroblewského práce.

Hľadaním odpovede na otázku, čo je na Sartrovom existencializme ešte aktuálne a zdôvodnením aktuálnosti Sartrovho myslenia sa zaoberá prvá kapitola monografie. Podľa Wroblewského aktuálnosť existencializmu nespočíva v jeho dlhej životnosti (začiatky filozofického existencializmu nachádzame už v štyridsiatych rokoch 19. storočia) alebo v schopnosti vytvárať spolu s inými buržoáznymi filozofickými tendenciami nové formy buržoáznej ideológie. Aktuálne na Sartrovom existencializme je, že postrehol zmenu vo vzťahu individua a spoločnosti, robotníckej triedy a inteligencie, ako aj úlohu inteligencie v sociálnych a politických podmienkach štát-

nomonopolistického kapitalizmu. Zväzok robotníckej triedy a inteligencie je podľa Sartra vzťahom robotníckej triedy k protimonopolistickému masovému hnutiu so spoločenským a politickým významom.

Z ďalších kapitol Wroblewského práce vyplýva, že Sartre (ako aj mnohí iní predstavitelia „novej ľavice“) hľadáním akejsi „tretej cesty“ sa dostáva na pozície zjavného antikomunizmu. Spoločným menovateľom v hľadaní vzťahu individua a spoločnosti je pojem angažovanosti („engagement“). V Sartrovom chápaní tento pojem znamená „najmä v zmysle subjektivismu zodpovednosť jednotlivca“ a má byť alternatívou k „straníckosti“.

Wroblewsky sleduje Sartrov filozofický vývoj v rôznych etapách všeobecnej krízy kapitalizmu a konštatuje Sartrovu premenu z moralistu na anarchistu. Sartrov vývoj nám ilustruje ako príklad vývoja veľkej časti umeleckej inteligencie, čo je aktuálne a poučné aj dnes.

Sartre ako mnohí buržoázni autori chápe intelektuálov „ako zvláštny typ osobnosti alebo ako nositeľov celkom určitej sociálno-politickej úlohy v spoločnosti“. Takéto chápanie úlohy inteligencie vyplýva predovšetkým z jeho sociálneho pôvodu, z francúzskej tradície užšieho spájania filozofie, umenia a politiky a napokon z jeho osobných skúseností (nemecké zajatie za druhej svetovej vojny, účasť v antifacistickom hnutí, podpora triednych bojov vo Francúzsku po druhej svetovej vojne a pod.). Práve tieto príčiny viedli Sartra k zmene vzťahu, resp. vzbudili jeho záujem o marxizmus a robotnícku triedu, a pokiaľ ide o jeho filozofické myslenie, odrazilo sa to najmä v úsilí spojiť existencializmus s marxizmom, resp. „obohatiť“ marxizmus o existencializmus, o „konkrétneho živého človeka“.

V prvom období Sartrovho filozofic-

kého myslenia evidujeme jeho záujem o problémy klasického buržoázneho myslenia, ako ich riešili filozofi od Descarta a Spinozu po Kanta a Hegla. V tomto období sa Sartre usiluje prekonať objektívny idealizmus, avšak dostáva sa na pozície subjektívneho idealizmu. Veľkým Sartrovým vzorom bola vtedy Husserlova filozofia. Jej vplyv, najmä aplikácia Husserlovej metódy v oblasti ontologicky chápanej antropológie zanechali stopy na celom Sartrovom filozofickom diele. Sartre „prevzal“ od Kierkegaarda problém osobitosti, jedinečnosti individua. Odmieťa marxistické chápanie podstaty človeka ako súhrnu spoločenských vzťahov a „objektívnu determináciu či už individuálneho alebo kolektívneho konania chápe negatívne ako obmedzovanie, nie pozitívne ako nevyhnutný predpoklad“. Sartre dokazuje, že podstata človeka je v jeho tvorivosti, v jeho slobodnej voľbe.

Wroblewsky konštatuje, že Sartre na rozdiel od marxisticko-leninského chápania slobody ako poznanej nevyhnutnosti požaduje, „aby človek volil v nevedomosti“. Nevedomosť hypostazuje na pozitívnu podmienku slobodnej voľby človeka, a tým na jeho možnosť konať morálne.

Sartre vo svojej fenomenologickej ontológii, ktorú Wroblewsky rozoberá vo štvrtej kapitole monografie, zavádza „nový dualizmus“ a tvrdí, že subjektovo-objektový dualizmus, ktorý je podľa neho čisto logický, treba z filozofie vymazať. Sartrov dualizmus je medzi psychickým a fyzickým subjektom na jednej strane a čistým, autonómnym, neosobným vedomím na druhej strane. Wroblewsky stručne analyzuje Sartrovo hlavné filozofické dieło *Bytie a ničota*, v ktorom stavia proti sebe bytie a vedomie. Bytie označuje ako bytie osebe, použijúc Heglov pojem An-sich, pričom neznamená to, čo pre Hegla, t. j. ešte nerozvinuté

bytie pre seba (Für sich), ale len bytie osebe, ktoré je totožné so sebou samým, je to svet prírody, svet vecí, bez zmyslu, bez dejín a bez zákonitosti. Toto bytie charakterizuje Sartre ako „chaotické, kontingentné, vzbudzujúce hnus“. Vedomie je bytím pre seba, je ničotou. Je protikladom bytia osebe, iba vo vedomí sú ukryté hybné sily, ktoré sú zdrojom aktivity človeka.

Ústredným pojmom v tejto súvislosti je pojem voľby. Voľba je podmienená situáciou, v ktorej sa individuum nachádza. Pojem situácie znamená u Sartra objektívnu, spoločenskú a historickú skutočnosť, ktorá však nie je ničím determinovaná. Charakterizovaná je iba absolútnosťou voľby, a tak sa stáva prostriedkom na dosiahnutie slobody. Otázku medziľudských vzťahov, vzťah medzi subjektmi rieši Sartre ako vzťah medzi vecami a naopak, každé zvecnenie a spredmetnenie považuje za odcudzenie.

Ako bola pre prvú etapu Sartrovho filozofického vývoja charakteristická tendencia k rozvíjaniu svojho filozofického učenia v duchu Kierkegaarda a Hegla proti Marxovi, tak pre druhé obdobie je typické, že sa opiera o filozofické učenie Kierkegaarda, Hegla a Marxa proti Engelsovi, Leninovi a dnešným marxistom. Podľa Sartra hlavným filozofickým zdrojom marxizmu je Heglova filozofia, pričom Marxa v podstatných bodoch redukuje na už predtým redukovaného Hegla. Kniha *Kritika dialektického rozumu* (1960) je analýzou marxistického učenia. Wroblewsky poukazuje na spôsob, akým Sartre „upravuje“ marxizmus. „Že marxizmus je dialektický, súhlasím. Ale existuje marxistický determinizmus o hodnotení individuálnej a kolektívnej činnosti, ktorý neuznávam, pretože som zostal verný ideí slobody. Verím, že ľudia sú slobodní.“

Pre obe Sartrove hlavné filozofické

diela je charakteristické, že kategóriu slobody v nich stavia do protikladu k materializmu, resp. determinizmu.

Už spomínané Wroblewského konštatovanie, že Sartre redukoval Marxa na Hegla a marxizmus na historický materializmus, dosvedčuje aj Sartrovo chápanie dialektiky. Dialektika je podľa Sartra negativita a „možno ju pripísať len duševnej činnosti a človeku. Dialektika je teda a len spredmetnenou dialektikou, subjektovo-objektovou dialektikou“. U Sartra sa stretávame len s uznávaním dialektiky pôsobiacej v spoločnosti, dialektika v prírode podľa neho neplatí. Jediným pôvodom dialektiky je individuálna prax v zmysle nedeterminovaného subjektu.

Pre tretie obdobie Sartrovho pôsobenia, ktoré spadá do päťdesiatych a šesťdesiatych rokov, je pozoruhodná politická aktivita, ktorá stavia do úzadia jeho filozofickú aj literárnu činnosť. V tomto čase Sartre hľadá cestu boja na strane robotníckej triedy, ale každú nevyhnutnú formu organizácie považuje za odcudzenie individua. V tomto období pokladá robotnícku triedu za jedinú silu, ktorá zastáva záujmy národa a jej politickým výrazom je komunistická strana. V komunistickom hnutí vidí budúcnosť ľudstva.

Po udalostiach v Maďarsku roku 1956 nastáva v Sartrovom postoji opäť zmena. Jeho revolučná teória je voluntaristická a decisionistická, jedinými nositeľmi revolúcie sú podľa neho „okrajové skupiny“ a študenti, hippies a pod. No politické udalosti vo Francúzsku v máji 1968 ho nútia revidovať tento názor a hľadať skutočný revolučný subjekt. Teória spoločnosti, ktorá vychádza z „individuálnej praxe“, mu však nedovoľuje pochopiť ani charakter našej doby, ani historickú úlohu robotníckej triedy. Nechápe, že robotnícka trieda v revolúcii a v procese výstavby novej spoločnosti potrebuje spojenca (inteligenciu), a to také-

ho, ktorý je ochotný poskytnúť svoje schopnosti na uskutočnenie jej zámerov.

V poslednej kapitole Wroblewsky robí bilanciu Sartrovho myslenia a pô-

sobenia a konštatuje, že pokiaľ ide o filozoficko-politický postoj, zotrval na úrovni predmarxistického socializmu.

Renáta Kanichová